

■ Az Amerikai Egyesült Államok alapító okmányának aláírása, 1776. augusztus 2. Charles-Edouard Armand-Dumaresq festménye

ÚJ ÁLLAM AZ ÚJVILÁGBAN

AZ AMERIKAI EGYESÜLT ÁLLAMOK

A 17. századi Európában szinte senki sem foglalkozott komolyabban az észak-amerikai gyarmatokkal: az európai civilizáció szegény és elmaradott „peremének” tekintették ezt a régiót. A 18. század hetvenes-nyolcvanas éveitől azonban egyre többen figyeltek fel arra a tényre, hogy az önállóságát kivívó amerikai nemzet vezetői az európaiak számára is fontos eszméket fogalmaztak meg, és olyan politikai rendszert hoztak létre, amelyet hamarosan az „Óvilágban” is követendő példának tekintettek.

Az amerikai őslakosság

A fehérek által indiánok néven emlegetett észak-amerikai őslakosság megközelítőleg 200 különböző népre oszlott, és a természeti környezettől függően különböző életmódokat alakított ki. A 18. században az angol, spanyol és francia gyarmatosítók egyelőre csak kereskedni akartak velük, és azt szerették volna, hogy harcoljanak az ő ellenségeik ellen. Egyes törzseket sikerült rávenni, hogy az európai háborúk idején szövetségeseik érdekeinek megfelelően „hadi ős-

vényre lépjenek”. Más törzsek viszont ellenálltak, megőrizték a békét, s az is megesett, hogy védelmükbe vettek más törzseket: az irokéz törzsszövetség öt népe például 1722-ben befogadta az Észak-Karolinából elűzött tuszkaróra népet.

A legnagyobb változásokra a nyugati és keleti törzsek világában került sor. Kaliforniában a spanyol jezsuita, ferences és domonkos szerzetesek sajátos közösségeket, úgynevezett missziókat hoztak létre. Nagy templomok köré telepítették, a katolikus vallásra térítet-

ték és békés termelőmunkára szoktatták az indiánokat. Ugyanakkor teljesen függésben tartották és minden önállóságuktól megfosztották pártfogoltjait. Keleten viszont egyre több földet foglaltak el a brit gyarmatok lakói az őslakos népektől.

Súlyos következményekkel járt az úgynevezett „ökológiai invázió” is, vagyis a természeti környezet megváltoztatása. Különösen az európaiak által áthozott „legnagyobb” és „legkisebb” állatok elterjedése indított meg fontos folyamatokat. A „legnagyobb állat”, a ló elterjedése megváltoztatta a Nagy-síkságon élő, bölényvadász népek életmódját: ezután nagyobb területet járhattak be, több vadat ejthettek, és népesebb közösségeket tudtak együtt tartani. A „legkisebb állatok”, az európaiak által behurcolt, e kontinensen mindaddig ismeretlen betegségek vírusai pedig pusztítani kezdtek az indiánok körében. Az őslakos népek ugyanis évezredek óta elszigetelten éltek az emberiség többi részétől és a

köztük pusztító betegségektől is. Ezért nem szerezhették meg az immunitást sem az Európában pusztító betegségekre. A himlő és a kanyaró egész indián törzseket kiirtott.

A gyarmatok

A francia kormány a 17. században francia birtokká nyilvánította a Szent Lőrinc-folyó környékét (Új-Franciaország néven) és a Mississippi egész vízgyűjtő medencéjét (Louisiana néven). Jelentősebb francia nyelvű népesség azonban csak az előbbi területen telepedett le. Louisianában mindössze néhány kereskedelmi telep jött létre, s ezen az óriási területen a század közepére legfeljebb hétezer francia telepedett meg. Legjelentősebb tettük Nouvelle-Orléans (a mai New Orleans) megalapítása volt a Mississippi torkolatánál (1719). A francia kor-

mány a karib-tengeri cukorszigeteket sokkal jövedelmezőbbnek tartotta a két szárazföldi gyarmatnál, és a hét-éves háború béketárgyalásain a szigetek visszaszerzése fejében le is mondott róluk (1763).

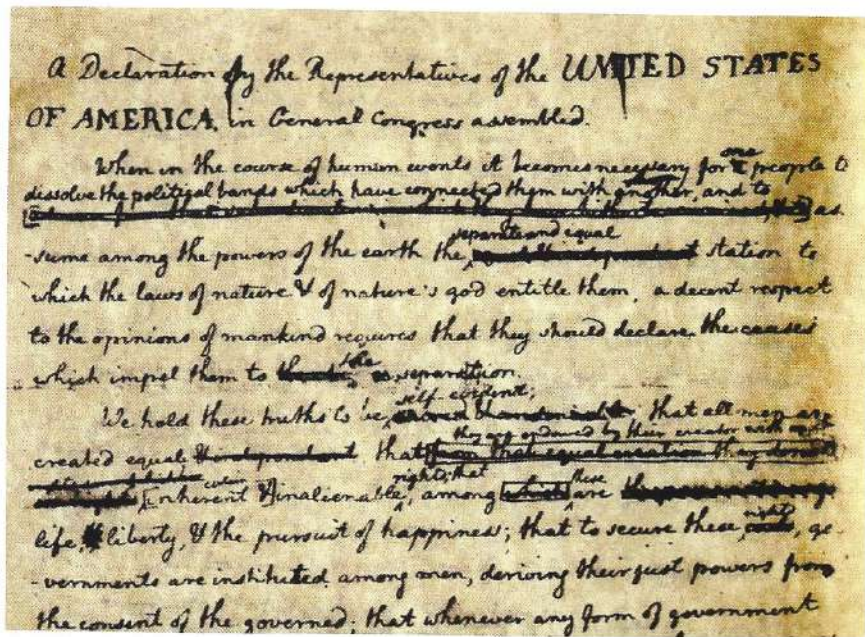
A mai Mexikó területén a 16. századtól népes spanyol gyarmat jött létre, amelyet Új-Spanyolország Alkirályság néven emlegettek. Központja, Mexikóváros 1800-ra 137 000 lakosú nagyvárossá fejlődött. A 18. század folyamán az alkirályság egymaga annyi ezüstöt termelt, mint a világ többi része együttesen. A hatalmas és egymástól távol fekvő nagybirtokokon, a haciendákon rengeteg kukoricát termesztettek, legjövendelmezőbbnek azonban a marhatenyésztés bizonyult. Az állatokat a büszke, lovas vaquerók gondozták (a 19. századi amerikai cowbojok az ő viseletüket és szerszámaikat

vették át). A nagybirtokosoktól függésbe kerülő, adósságaik ledolgozásáig helyhez kötött indián parasztságot peonoknak nevezték. A földek fele egyházi birtok volt. A társadalomban igen élesen elkülönítették egymástól a különböző származású és foglalkozású csoportokat, s a lakosság nagy része igen szegény maradt. A század végére a hatmillió főt megközelítő lakosságnak mindössze tíz általános iskola állt a rendelkezésére...

Észak-Amerika történetét a keleti parton létrehozott tizenhárom életerős és virágzó brit gyarmat fejlődése határozta meg. Népességük 1776-ra 2,5 millióra nőtt, 1790-ben pedig már megközelítette a négy milliót. Politikai intézményeik az angol politikai rendszer mintájára alakultak ki: ott a király, a lordok háza és az alsóház kormányozta az országot, Amerikában pe-

AZ ÉSZAK-AMERIKAI ŐSLAKOSSÁG KULTURÁLIS CSOPORTJAI

RÉGIO	ISMERTEBB NÉPEK	ÉLETMÓD
A sarkvidéki terület	Inuitok (régi nevük: eszkimó) és aleutok	A tundrán és jégmezőkön tengeri emlősökre vadásznak és halásznak. Jelképeik: az iglu és a kutyaszán.
A sarkvidék alatti terület	Ingalikok, kacsinok, kerierék, neszkepek stb.	Az erdős, mocsaras, hideg vidéken élő, szétszórt csoportok gyűjtögetéssel, vadászattal, börtserzéssel, prémkereskedelemmel foglalkoznak.
Északkelet	Sónik, hjuronok, csipukák, irokéz törzsszövetség: móhak, onejda, szeneka, kajúga és onandága nép	Erdei életmód, vadászat, halászat, kukorica, dohány, tök termesztése. Nagy falvak faházaiban élnek, az irokézek még törzsszövetséget is létrehoztak.
Délkelet	Csaktók, csikászók, krikek, cserokik, szemínolok stb.	Békés városok hierarchikus társadalommal, fejlett mezőgazdasággal, törzsszövetséggel, szertartásokkal.
Nagy-síkság	Sziúk, feketelábok, kajovák, varjúk, kamencsik, sájenek	Kúp alakú börtörtorban (tipiben) lakó, lovas, bölényvadász, harcias nomádok. Jelképük: a tollas fejdísz.
Délnyugat	Hopik, zunyik, apacsok, navahók stb.	A sivatagos vidéken emeletes épületekben élő, békés pueblóindiánok (hopik, zunyik) öntözéses mezőgazdasági tevékenységet folytatnak, szőnek, fonnak, kerámiát készítenek. Az apacsok és navahók nomád vadászok és fosztogatók.
Nagy-medence	Sosónik, pajútók, jútók stb.	Kőkorszaki szinten élő, gyűjtögetéssel foglalkozó családi közösségek.
Fennsík	Kördalenek, flethedek, népörzók, modokok stb.	Szervezett faluközösségeket alkotó lovas vadászok, kenuból szigonnyal halásznak, híres lótényésztők.
Kalifornia	Pomók, jokutok stb.	Szervezetlen, apró, egymástól elszigetelt, békés falvak, a természeti bőség feleslegessé teszi a mezőgazdaságot. A spanyolok missziókat alapítottak számukra.
Északnyugati partvidék	Tlingitek, hajdák, sinúkok, atapaszkák stb.	A halászatnak köszönhetően jólétben élnek, nagy falvakban, fából faragott totemoszlopokkal, díszes csónakokkal, deszkaházakban.

matokat minden más téren önkormányzatok irányították. Lakói sokkal önállóbbak és sokkal gazdagabbak voltak a többi angol (vagy más államhoz tartozó) gyarmat lakosságánál. Az angol politikai és szellemi kultúra hagyományain nevelkedtek, és úgy érezték, hogy minden szabadságjog megilleti őket, amelyet az anyaország lakói élveznek. Teljes jogú brit állampolgároknak tekintették magukat – a londoni kormányzat viszont úgy bánt velük, mint alárendelt, gyarmati alattvalókkal, mint Írország vagy az indiai telepek lakóival, akiket Londonból kell kormányozni. Végül soron ez volt az amerikai függetlenségi háború oka. Az amerikaiak nem a szabadság megszerzéséért, hanem egy régóta birtokolt szabadság megtartásáért harcoltak. A függetlenség csak e szabadság megtartásának eszköze volt.

A héteves háborúban (1756–63) aratott győzelemmel Nagy-Britannia megszerezte Kanadát, Floridát, a Mississippitől keletre fekvő területeket, míg a folyótól nyugatra eső terület spanyol birtok lett. Ezzel rendkívül megnövekedtek a gyarmatok kormányzásának és védelmének költségei – éppen akkor, amikor a háború miatt a brit államadósság már amúgy is megkétszereződött. A brit politikusok számára természetesnek tűnt, hogy e költségek egy részét a mindaddig igen keveset adózó amerikai társadalomnak kell előteremtenie. Az amerikaiak azonban nem értették, miért kell a győzelem után többet adózniuk, mint előtte, s azzal érvel-

tek, hogy nincs képviselőjük a brit parlamentben, ezért az nem is hozhat törvényeket számukra.

A brit parlament a jövedelemoptimalizálás érdekében behozatali vámokat vetett ki (1764, 1767), és megkísérelte bevezetni az okmánybélyeg használatát (1765). A gyarmatok lakói körében viszont elterjedt a jelszó: „Nincs adózás képviselő nélkül!” Még azt is elleneztek, hogy a Brit Kelet-indiai Társaság monopóliumot kapjon az amerikai gyarmatok olcsó teával való ellátására. Több kikötőben nem engedték partra tenni a teát, a bostoni teadélutánnak nevezett akció során az indiánnak öltözött polgárok a tengerbe szórták a hajókról a teát (1773). A brit kormány súlyos büntetést rótt ki Bostonra. Két év múlva az általános lázongás légkörében a massachusettsi Lexingtonnál a fegyveres polgárok tüzet nyitottak a brit katonákra, akik egy közeli fegyverraktárt akartak felszámolni. A lexingtoni sortűzzel 1775. április 19-én megkezdődött a függetlenségi háború.

Függetlenségi háború (1775–83)

A lázadó gyarmatok Kontinentális Kongresszusa a virginiai George Washingtonot nevezte ki a hadsereg főparancsnokának. Amerika azonban csak akkor számíthatott győzelemre, ha erős szövetségesekre tesz szert. Lázadó alattvalók viszont nem köthettek nemzetközi szerződést, csak független államok. Ezért a Kontinentális Kongresszus 1776. július 4-én elfogad-

■ A Függetlenségi nyilatkozat első fogalmazványa

ta a Thomas Jefferson által megfogalmazott Függetlenségi nyilatkozatot. A gyarmatok államokká váltak, az ország neve Amerikai Egyesült Államok lett. (Máig is július 4-én tartják az ország legnagyobb nemzeti ünnepét.) Ez volt az első olyan politikai nyilatkozat a világon, amelyben egy állam vezetői meghatározták az emberi jogokat, és kimondták, hogy egy nemzetnek jogában áll megváltoztatni kormányzatát.

Washington tapasztalatlan hadseregére a britek 1776-ban több vereséget mértek, végigkergették New Jersey államon, amíg át nem menekült a Delaware-folyón Pennsylvániába. A tábornok azonban nem adta fel, s amikor már úgy tűnt, hogy végleg vereséget szenvedett, 1776 karácsonyán újra át-

■ George Washington

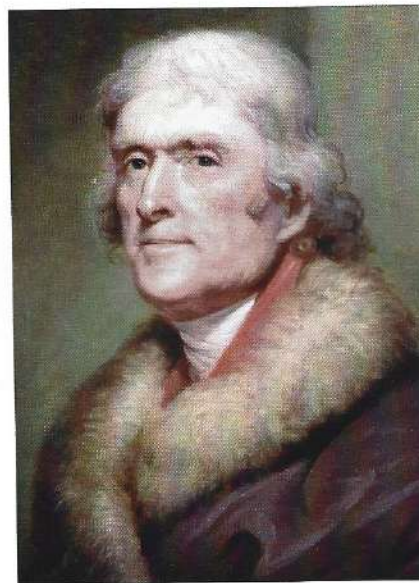
hadseregével a Delaware-on, hogy Trentonnál és Princetonnál aratott győzelmeivel lelket öntsön a függetlenség elbátortalanodott híveibe.

1777-ben a saratogai csatákban aratott diadalmakkal Horatio Gates amerikai tábornoknak sikerült meggyőznie az európai nagyhatalmakat arról, hogy az amerikaiaknak van esélyük a sikerre. Előbb Franciaország (1778), majd Spanyolország és Hollandia (1780) is belépett a háborúba Nagy-Britannia ellen, amelynek immár Gibraltárnál, a Baleároknál, Indiában és a Karib-tenger szigetein is harcolnia kellett. De azért még több amerikai vereségre is sor került, amíg Washington hadserege Yorktownnál bekerített és megadásra kényszerített egy brit hadsereget. A londoni kormány végül belátta, hogy hiába nyeri meg a csatákat, és foglalja el sorra a városokat, hadserege nem szállhat meg tartósan egy ilyen óriási területet. Meg kellett indítania a béketárgyalásokat.

A győzelem következményei

A párizsi békében (1783. szeptember 3.) a brit kormány elismerte az Egyesült Államok függetlenségét. Az új állam határait a Mississippinél, a Nagytavaknál és Florida északi határánál jelölték ki. A függetlenségi háború alatt olyan fontos politikai változások zajlottak le, hogy sok történész amerikai forradalom néven emlegeti ezt az időszakot. Kettő kivételével valamennyi állam új alkotmányt készített, s a tényleges hatalom mindenhol a törvényhozó gyűlések kezébe került.

- Jefferson elnök a térkép előtt, amikor New Orleanst és Floridát kívánta megvásárolni a franciáktól. Középen James Monroe, jobbra Robert Livingston francia követ (fent)
- Thomas Jefferson (lent)

A választások gyakoribbá, az ülések nyilvánossá váltak, több államban is nyilatkozatban tették közzé az emberi jogokat. Megszilárdult a vallásszabadság is, amelyet elsőként Virginia állam rögzített törvényben (1786).

A politikai átalakulásnak jelentős társadalmi következményei voltak. Az örökölhető hatalom eltűnt, és megszüntették a nemesi címeket. A társadalmi felsőbbrendűségnek immár nem a születés volt az alapja, hanem kizárólag az egyéni érdem. A republikánus egyszerűség jegyében el is ter-

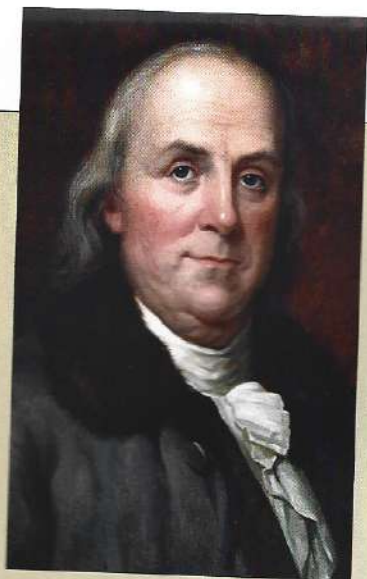
jedt a társadalmi felsőbbrendűség külső jegyeinek megvetése. Mivel egyre többen költöztek nyugatra, sokan szereztek földtulajdont, és ezzel tovább nőtt a középrétegek aránya. Az amerikai függetlenségi háborút tehát társadalmi következményekkel járó politikai forradalomnak is tekinthetjük.

Az amerikai eseményeket az egész világ figyelemmel kísérte, és a történelemből egyes európaiak azt a következtetést vonták le, hogy a régi rendszert fel lehet számolni, és új alkotmánnyal új berendezkedést lehet létrehozni. Azt már kevesebben vették észre, hogy az Egyesült Államok nem a semmiből hozott létre egy teljesen új rendszert, hanem a brit hagyományok alapjait megőrizve tovább erősítette a Nagy-Britanniától örökölt politikai és társadalmi rendszer demokratikus vonásait.

Az amerikai alkotmány

Mivel a függetlenségi háború idején az amerikaiak csak a szabadság biztosítására törekedtek, alaposan meggyengítették saját kormányzatukat. Törvényhozó szervként egykamarás kongresszust állítottak az Egyesült Államok élére, nemzeti végrehajtó és igazságszolgáltatató szervet azonban nem hoztak létre. Hamarosan belátták azonban, hogy a szabadság fontos dolog, de az erős központi hatalom által nyújtott biztonságról sem szabad lemondani.

Az európai nagyhatalmak ugyanis nem tartottak tiszteletben egy olyan államot, amely nem rendelkezett hadse-

BENJAMIN FRANKLIN

(1706–1790)

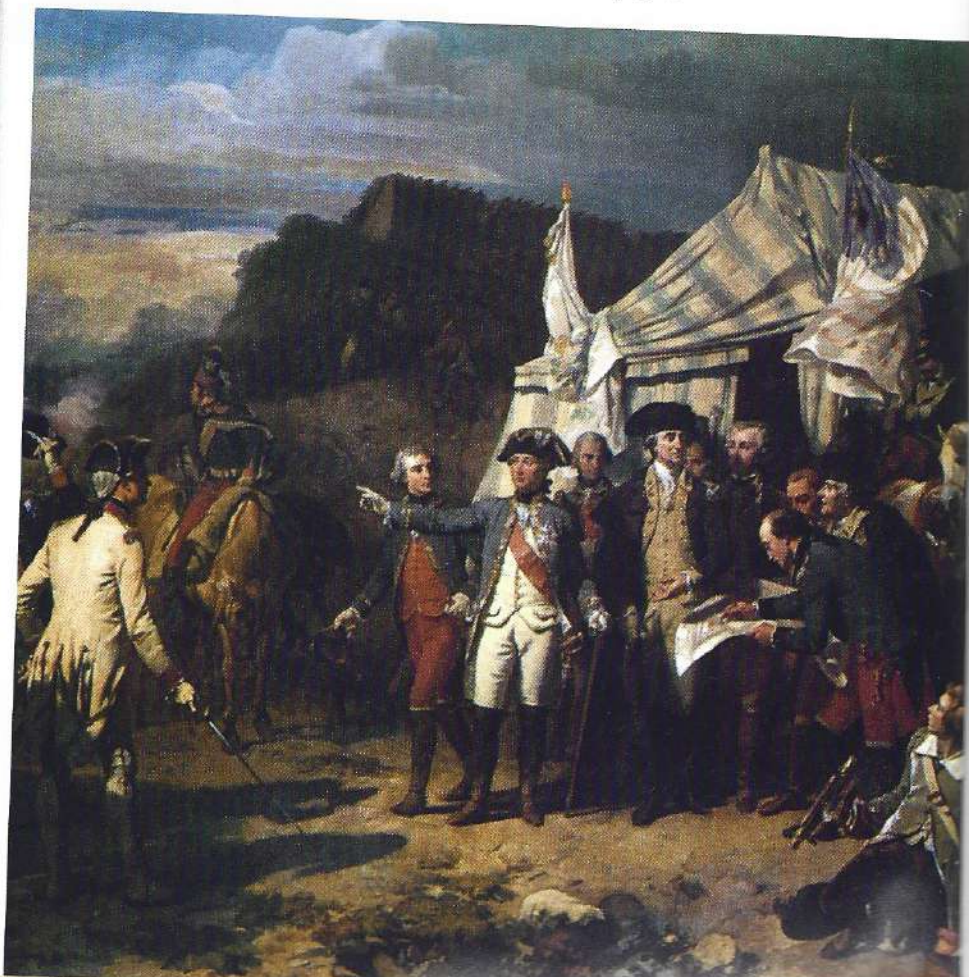
Az amerikai felvilágosodás legismertebb képviselője, aki egyszerre volt író, nyomdász, politikus, tudós és diplomata, szegény gyertyaöntő fiaként látta meg a napvilágot. Oktatásban csak 10 éves koráig részesült, tudását önműveléssel szerezte. Philadelphiai nyomdászként kiadta a sikeres *Pennsylvania Gazette* (1729-től) című lapot és a *Szegény Richard almanachja* (*Poor Richard's Almanack*) című évkönyvet (1732–57). Vitaklubot, kölcsönkönyvtárat, tűzoltóegyletet és milíciát hozott létre, majd megalapította az Amerikai Filozófiai Társaságot (1744) és a Philadelphiai Akadémiát (1751), amelyből később létrejött a Pennsylvániai Egyetem. Feltalálta a bifokális szemüveget, a villámhárítót és egy új típusú kályhát. A hétéves háború idején Albanyban összehívott gyarmatközi kongresszuson (1754) elsőként javasolta a gyarmatok szorosabb együttműködését. Tagja volt a *Függetlenségi nyilatkozatot* megfogalmazó bizottságnak (1776). Franciaországi diplomáciai útján (1776–85) ő képviselte az európaiak szemében az új világot és az új társadalmat, rendkívüli népszerűségre tett szert, s ő írta alá a háborús győzelmet biztosító francia–amerikai szerződést (1778), majd a háborút lezáró párizsi békét (1783). Részt vett az Alkotmányozó Konvenció munkájában (1787). Bár Európában úgy emlegették, mint aki „elragadta az égtől a villámot, és kiragadta a zsarnok kezéből jogarát”, egész életében megmaradt egyszerű, jókedvű, szeretetre méltó embernek, aki minden iratát e szavakkal írta alá: B. Franklin, nyomdász.

reggel: Nagy-Britannia északon, Spanyolország pedig délen tartott megszállva olyan erődöket és területeket, amelyekhez az amerikaiak szerint nem volt joguk. A pénzügyek terén teljes volt a zűrzavar, minden állam értéktelen papírpénzekkel árasztotta el az országot. Mivel a kongresszusnak nem volt adó- és vámkivetési joga, nem tudta állami jövedelmekből visszafizetni az államadósságot sem. Massachusetts nyugati részén pedig 1786-ban fellázadtak az eladósodott farmerek.

A konzervatívabb, gazdagabb és tekintélyesebb amerikaiak mindezek alapján úgy érezték, hogy az országot az anarchia veszélye fenyegeti, ha nem hoznak létre erős kormányzatot. 1787-ben a tizenkét állam ötvenöt küldötte Philadelphiában létrehozta az Alkotmányozó Konvenciót. Őket nevezik az amerikai hagyomány „alapító atyák”-nak, mert több hónapos viták során megszerkesztették az Egyesült Államok mindmáig érvényben lévő, vagyis a világ leghosszabb ideje lényegében változatlanul működő alkotmányát. Az államok sorra elfogadták az új alapokmányt, s az új kormányzatot 1789-ben állították fel.

■ A brit csapatok kapitulációja Yorktownnál, 1781. október 19.

Az új szövetségi alkotmány igen erős központi kormányzatot állított fel. A törvényhozó hatalmat egy két-kamarás Kongresszus kezébe adta, amelynek felsőházába, a Szenátusba minden állam törvényhozása két-két szenátort küldött (hogy a nagyobb államok ne szavazhassák le a kisebbeket), alsóházába, a Képviselőházba pedig az államok lélekszámától függően választottak képviselőket (hogy a kisebb államok ne szavazhassák le a nagyobbakat). A kongresszusnak joga volt adók és vámok kivetésére, s ezzel létrehozhatta a nagyhatalmi helyzethez nélkülözhetetlen hadsereget és haditengerészetet. A végrehajtó hatalmat egy közvetett úton megválasztott elnökre ruházták. A képviselők két, az elnökök négy, a szenátorok pedig hat évig töltik be hivatalukat, hogy ne lehessen a közhangulat pillanatnyi változásai szerint lecserélni az egész kormányzatot. Az igazságszolgáltató hatalom élén a Legfelsőbb Bíróság kilenc bírája áll, akiket az elnök nevez ki a szenátus egyetértésével. Az első tíz alkotmánykiegészítést *Jogok Törvényé*-nek nevezték el (1791). Ezek biztosították az egyéni és állami jogokat, a vallás-, szólás-, sajtó- és gyülekezési szabadságot, valamint a fegyverviseléshez való jogot.

George Washington, az USA első elnöke (1789–97)

1789-ben, majd 1792-ben újra egyhangúlag elnöké választották azt a legtekintélyesebb személyt, akiről senki sem feltételezhette, hogy vissza fog élni a reá ruházott hatalommal: George Washington. A kormány New Yorkban rendezkedett be, 1790-ben átköltözött Philadelphiába, s csak 1800-ban telepedett át arra a mocsaras területre a Potomac partján, ahol Washington kijelölte a róla elnevezett szövetségi főváros helyét.

A pénzügyeket James Hamilton pénzügyminiszter irányításával rendezték, s létrehozták a nemzeti bankot. Washington óvatosan távol maradt az európai konfliktusoktól, mert tudta, hogy országa még nem készült fel a háborús erőpróbákra: 1793-ban, a francia forradalmi háború kiszélesedése idején semlegességi nyilatkozatot tett közzé. Személyesen vetett véget az adók miatt lázongó nyugat-pennsylvaniai farmerek úgynevezett „whiskeyláadásának” (1793), s hadserege vereséget mért a lázadó északnyugati indiánokra is (1794). A határozott, erős kormányzat eredményei 1795-re nemzetközi téren is megmutatkoztak: mind Nagy-Britannia, mind Spanyolország engedett a határviták során.

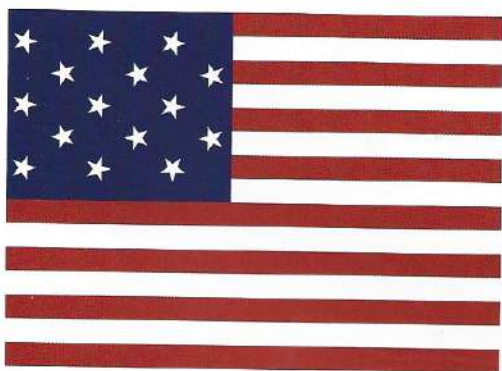
Washington távozásakor az Egyesült Államok még távolról sem volt nagyhatalom, de szilárd belső kormányzattal rendelkező, önálló állam-

szövetség volt, amely máris három új állammal gyarapodott. Washingtont valószínűleg harmadszor is megválasztották volna elnöknek, ő azonban úgy vélekedett, hogy ha elnökként éri a halál, akkor általános gyakorlattá válhat az élethossziglani elnökség. Egy köztársaságban pedig a népnek kell eldöntenie, hogy kit állít a kormány élére. Ezért csak két választáson volt hajlandó indulni, s ezt a hagyományt a második világháborúig tiszteletben tartották utódai is.

Az első évtizedek

Az Egyesült Államokat elmaradott, fejletlen, nyersanyag-exportáló országnak tekintették, nemzetközi tekintélye nem volt, mert sem hadsereggel, sem hadiflottával nem rendelkezett. Republikánus politikai rendszeréről az európaiak úgy vélekedtek, hogy csak kis területű államokban lehet működőképes. A hajózással és kereskedelemmel foglalkozó északi és középső államokat a függetlenségi háború hagyományán kívül nem sok szál fűzte össze a nagyvárosok nélküli, ültetvényes, rabszolgatartó déli államokkal. A lakosság kilenczede a mezőgazdaságban dolgozott. Az ország rendkívül bőséges erőforrásainak köszönhetően azonban az amerikaiak túlnyomó többsége az európaiakkal ellentétben nem az alsó, nyomorgó rétegekhez, hanem a tulajdonnal rendelkező középrétegekhez tartozott.

A CSILLAGOS-SÁVOS LOBOGÓ

Az amerikai nemzeti himnusz az 1812–15-ös amerikai–brit háborúban született meg. Amikor a brit flotta 1814 szeptemberében Baltimore-t ostromolta, Francis Scott Key, egy

washingtoni ügyvéd felkereste a brit parancsnokokat, hogy fogolycserét javasoljon. Mivel hallotta a britek terveit, az ostrom idején nem engedték vissza a hajóról. Amikor

többnapos várakozás után, az egyik hajnalon megbizonyosodott róla, hogy a McHenry erőd felett még mindig az amerikai zászló leng, hazafias költeményben fogalmazta meg érzéseit. A vers azonnal népszerű lett, egy angol bordal dallamára énekelni kezdték, s nemzeti himnusszá vált. Az amerikai zászlón akkoriban 15 csillag és 15 sáv volt – később úgy döntöttek, hogy a csillagok száma az államok számával együtt emelkedni fog, a sávok mennyisége azonban csak a 13 első állam emlékéét idézi fel.

GEORGE WASHINGTON

(1732–99)

Az Egyesült Államok első elnökét (1789–97) mindmáig az ország leg-sikeresebb államfői között tartják számon. Virginiai ültetvényes család iskolázatlan gyermeke volt, aki csak rokonai halála után tett szert nagyobb birtokra. 1754-ben az ő önkéntes katonái nyitottak tüzet elsőként egy francia egységre, előkészítve ezzel a hétéves háború (1756–63) kirobbanását. A függetlenségi háború (1775–83) főparancsnokaként vereségei dacára is sikerült együtt tartania hadseregét, és biztosítani a lakosság támogatását. Yorktownnál (1781) döntő vereséget mért a britekre, majd személyes fellépésével akadályozta meg az USA történelmének egyetlen katonai puccskísérletét (Newburgh, 1783. márc. 15.). Önzetlenségével és törvényiszterletével rendkívüli népszerűsége tett szert, az Alkotmányozó Konvenció elnökévé (1787), majd az USA első elnökévé választották. Azt a politikai gyakorlatot emelte a követendő példák és a nemzeti legendák szintjére, hogy a hatalom birtokosának tisztelnie kell a választott törvényhozó szerveket, alá kell rendelnie magát hazája törvényeinek, s feladata elvégzése után vissza kell térnie az egyszerű állampolgárok közé. Az egyeduralom és a diktatúra elutasítását, nem pedig a megszerzését tette példaértékű politikusi magatartássá, mert meg volt győződve róla, hogy diktatúrával csak elpusztítani lehet a szabadságot, megvédelmezni nem. Történelmi jelentőségét André Maurois francia író fogalmazta meg a leghatásosabban: Washington bebizonyította, hogy „a szabadság nem meggyengít, hanem megerősít egy népet: a demokrácia hatékony és igazságos kormányforma; és van olyan hős, aki önkéntesen lemond a hatalomról, és visszavonulva is megőrzi nagyságát”.

WASHINGTON ÉS AZ ÁLLAMCSÍNY

Az amerikai függetlenségi háború végén egyes katonatisztek, akik hónapok óta nem kaptak zsoldot, úgy döntöttek, hogy saját kezükbe veszik az államügyek irányítását. Akadtak olyan politikusok is, mint Alexander Hamilton, akik arra ösztöklétek Washington, álljon a lázadók élére. A tisztek gyűlést szerveztek a New York állambeli Newburgh melletti táborukban 1783. március 15-én. Ez volt az a pillanat, amikor a tábornok a katonák és a civilek egy részének határozott támogatásával megszerezhetné volna a teljhatalmat. A háború végeérhetetlennek tűnt, a pénzügyek a totális zűrzavar felé haladtak, s mindenki elégedetlen volt a kongresszus tehetetlenkedő képviselőivel. Washington megjelent a gyűlésen, s védelmébe vette a Kongresszust. Szónoklatának aligha lett volna sikere, ha – a jelen lévő Samuel Shaw őrnagy naplójegyzetei szerint – ezután nem tesz egy önkéntelenül is megható, emberi gesztust. Beszédét abahagyta egy pillanatra, elővette szemüve-

gét. *„s mialatt feltette, elnézést kért a hallgatóktól, megjegyezve, hogy eddig csak megőszült a szolgálat során, most pedig, úgy látszik, meg is van val... Volt valami oly természetes, oly őszinte e kijelentésében, hogy hatásosabbnak bizonyult minden bölcs szónoklatnál. A szívekre hatott, s az elérzékenyülés szemmel láthatólag könnyeket csalt minden szembe... Más alkalmakkor egy hadsereg adott súlyt szavaiknak, s barátai támogatták, most azonban ott állt egyedül és magányosan...”*

A meghatott tisztek széteszlottak, s három hét múlva megérkezett a párizsi előzetes békeszerződés híre. Így múlt el az történelmi pillanat, amelyben először és utoljára megnyílt az út az Egyesült Államokban a katonai diktatúra előtt. Thomas Jefferson így irt minderről: *„Egyetlen jellem mérséklete és erénye alighanem meggátolta, hogy ez a forradalom is ugyanúgy záruljon le, mint a többi: annak a szabadságnak a megsemmisítésével, amelyet meg akart szilárdítani.”*

A TERJESZKEDÉS SZABÁLYAI

Még a szövetségi alkotmány elkészítése előtt sikerült megoldani az Egyesült Államok gazdátlan földterületeinek problémáját. Valaha az állami kormányzatok azt remélték, hogy az államok egészen a Csendes-óceánig terjeszkehetnek nyugati irányban, 1780-ban azonban a nyugatra fekvő, gazdátlan területeiket átengedték a szövetségi kormányzatnak. Az 1785-ös földrendelet kimondta, hogy e területeket eladás előtt felméri, s hatszor hat mérföldes egységekre, úgynevezett townshipokra osztják. Egy township tehát 36

egy négyzetmérföldes szekcióból fog állni, amelyeket eladnak, de az egyik szekció jövedelmét közoktatási célokra kell felhasználni. Az Ohio nyugati partján kezdtek meg a földek ilyen szabályok szerinti felmérését, s így folytatták a 19. század folyamán. A legszegényebb farmercsaládok általában egy negyedszekciót tudtak megvásárolni, a gazdagabbak természetesen több szekciót is. Ezért néz ki manapság az Egyesült Államok síksági területe repülőgépről nézve végtelen sakk-táblának: az utak észak–dél és ke-

let–nyugat irányban húzódnak nyilegyenesen a townshipok mentén. Az 1787-es, úgynevezett északnyugati rendelettel pedig meghatározták az új államok kialakulásának módját: ha összegyűlt ötezer fehér férfi választópolgár, akkor először territórium jön létre, választott alsóházzal, de a felsőházat és a kormányzót az USA elnöke nevezi ki. Amikor egy territórium választói elérik a hatvanezres létszámot, minden tisztviselőjüket maguk választhatják, s egyenjogú állam polgáraitként csatlakozhatnak az unióhoz.

HOGYAN VÁLASZTANAK AZ AMERIKAIK ELNÖKÖT?

Az amerikai elnököt közvetett módon, elektortestületek közbeiktatásával választják meg. Minden állam annyi elektort választhat, ahány képviselőt és szenátort küld a kongresszusba. A választópolgárok, amikor az egyes kerületekben leadják szavazataikat az elnökjelöltekre, tulajdonképpen valamelyik elnökjelölt elektorára szavaznak. A megválasztott elektorok ezután maguk is összeülnek, és szavaznak valamelyik elnökjelöltre. Csakhogy az állam összes elektori szavazatát a többségi jelölt kapja! Ha például az egyik elnökjelöltre öt elektor szavaz, a másikra pedig hat, akkor az utóbbi, a győztes jelölt nem hat, hanem tizenegy szavazatot fog kapni. Ezért lehet jelentős eltérés a

népi és az elektori szavazatok között. Az „alapító atyák” ugyanis nem voltak meggyőződéses demokraták, s úgy vélekedtek, a nép választásokkal kifejezett akaratát nem árt újabb testületeknek megvitatniuk, hogy valóban bölcs döntések születhessenek. Ezért az alkotmány eredeti rendelkezése szerint csak a törvényhozó szerv alsóházának, a képviselőháznak a tagjait választják közvetlen módon. A szenátus tagjait már az egyes államok törvényhozása választja, az elnököt az elektorok, a Legfelsőbb Bíróság tagjait pedig az elnök jelöli ki. Később a demokratikus nézetek megerősödése során módosították az alkotmányt, és 1913 óta a szenátorokat is közvetlenül választják.

A társadalmi rétegek közötti különbségek kisebbek voltak, s valamivel könnyebb volt átjutni egyik rétegből a másikba, mint Európában.

A politikai életet két párt küzdelme határozta meg. A szövetségi kormányzat erősítésére, a brit típusú társadalmi rend létrehozására és a modern ipari gazdaság kiépítésére törekvő Federalista Párthoz tartozó elnökök

(Washington és John Adams) megszállították az új kormányzatot, megőrizték a békét a francia forradalmi háborúk idején, s lehetővé tették az ipar és a kereskedelem fejlődését. Az amerikai társadalom azonban nem kívánta tovább erősíteni a központi kormányzatot, ezért az 1800-as választás után a Republikánus Párt vehette át a vezetést. Ez a párt az egyenlő esélyek

és az egyszerűség értékeit hirdette, s az elit helyett a társadalom szélesebb rétegeinek támogatását kívánta elnyerni. Vezetői nem törekedtek az ipar támogatására, arról álmodoztak, hogy Amerika a szabad, független farmerek békés köztársasága marad, s ezért nem lesz szüksége hadseregére, nagyobb államgépezetre és az ezek fenntartását lehetővé tevő adókra.

A békeszerető republikánus elnökök (Thomas Jefferson, James Madison) mégsem tudták megakadályozni, hogy az ország belesodródjon az európai háborúba. A kereskedelmet akadályozó brit tengerészeti intézkedések miatt 1812-ben hadat üzentek Nagy-Britanniának. A brit–amerikai háborúban (1812–15) elszenvedett vereségek miatt a republikánusok végül belátták, hogy szükség van mindarra, amit a federalisták kívántak: állandó hadseregre, haditengerészetre, saját iparra és nemzeti bankra.

Az amerikai demokrácia

1815 után az amerikai gazdaság rohamos fejlődésnek indult. Bár még fél évszázadon át a kisváros, a kisipar és a kistermelő gazdaság volt a jellemző, mégis kialakulhatott a nemzeti piacgazdaság. Ez azt jelentette, hogy túlélhettek az önellátáson és a nyersanyag-exportáláson, mert a csatornák, utak, majd vasutak segítségével minden termék eljuthatott az egyre növekvő ország minden részébe. A brit textilipar egyre több gyapotot exportált, s ez egyszerre gazdagította a déli ültetvényeket és az északi kereskedőket. Már nem az önellátó gazda, hanem a merész vállalkozó volt a társadalom többségének példaképe. A kormányzat tudatosan támogatta és védővámokkal is segítette a nemzeti ipart. A fejlődéshez hozzájárult a kiváló oktatási rendszer is: 1850-re a szabad lakosság 90%-a írástudó volt (Angliában csak 66%).

A népesség a sok szabad földterületnek, a jobb táplálkozásnak, a magas születési és alacsony halálozási aránynak, valamint a bevándorlásnak köszönhetően gyorsan növekedett. 1800-ban 5,3 millió volt a lakosság száma, 1860-ban viszont már 32 millió (ebből 4 millió fekete rabszolga). Európában a népesség volt hatalmas és az erőforrások korlátozottak – itt éppen fordítva. A bőséges erőforrások (föld, erdők, bányák, vadállatok, folyók stb.) miatt mindenhol nagy szükség volt a munkáskézre – ezért a bérek is magasabbak voltak, mint Európában.

A társadalom itt is rétegzett volt. A nagyvállalkozók, ültetvényesek és hivatalnokok gazdag és művelt rétege elkülönült az „egyszerű embereként” emlegetett középrétegtől, a farmerektől és a városi kisvállalkozóktól, s valamennyien lenézték a faji és

nemzetiségi kisebbségeket (indiánokat, feketéket, mexikóiakat). Csak-hogy Amerikában nem a legszegényebbek voltak többségben, mint Európában, hanem a középrétegek, és az ő szokásaik váltak társadalmi normává. Az európai utazók panaszkodtak, hogy az amerikaiak túl egyformán öltözködnek, nem lehet azonnal tudni, ki az úr, ki a szolga, és nem tartják tiszteletben az előkelőket. Itt a felső rétegek is nagyra értékelték a munkát, nem illett fitogtatniuk gazdagságuk és műveltségük külső jeleit, és ha választott hivatalra vágytak, azt kellett eljátszaniuk, hogy semmiben sem különböznek az „egyszerű emberektől”. Alexis de Tocqueville francia gondolkodó az 1830-as években nemcsak azt ismerte fel, hogy Amerikában az életkörülmények egyre egyenlőbbek, hanem azt is, hogy hosszú távon Európára is ilyen jövő vár. Az emberek számára egyenlő körülményeket biztosító társadalmat nevezte ő demokratikus társadalomnak.

Átalakult a politikai élet is. Washington és Jefferson nemzedéke megtagadta ugyan a születési előjogokat, de úgy vélekedtek, hogy a politikai életben csak a műveltebb és gazdagabb rétegek tagjai vállalhatnak szerepet. Az amerikai politikusok következő nemzedéke azonban már azt hirdette, hogy bármelyik tisztességes állampolgár – ha férfi és fehér bőrű – betölthet bármilyen hivatalt, ha sikerül elnyernie polgártársai bizalmát. Ezért az egyenlőség nevében sorra felszámolták a politikai jogok vagyoni előfeltételeit, országos pártszervezeteket hoztak létre, és minél több választó mozgósítására törekedtek.

A pártrendszer Andrew Jackson elnöksége (1829–37) idején alakult át. Az elnök hívei a Demokrata Pártot támogatták, amely erős elnöki hatalmat, de olcsó kormányzatot követelt, s azt hangoztatta, hogy az egyenlőség nevében meg kell szabadulni minden gazdasági és politikai előjogtól (például a nemzeti banktól is). Ellenfelei a Whig Pártba tömörültek, amely szerint nem az elnöknek, hanem a Kongresszusnak kell irányítania az országot. A whigek azt hirdették, hogy a gazdaság fejlődése közös érdek, ezért a kormánynak védővámokkal kell támogatnia az ipart, utakat, csatornákat kell építenie, és segítenie kell a nemzeti bank működését.

KRONOLÓGIA

- **1773. december 16.** A bostoni teadélután
- **1775. április 19.** A lexingtoni sortűz. Megkezdődik a függetlenségi háború
- **1776. július 4.** A Kontinentális Kongresszus elfogadja a Thomas Jefferson által megfogalmazott Függetlenségi nyilatkozatot
- **1776. december 25–26.** Washington győzelme Trentonnál
- **1777. január 3.** Washington győzelme Princetonnál
- **1777. október 17.** A saratogai csatában Horatio Gates amerikai tábornok győzelme az angolok felett
- **1781. március 1.** Életbe lép az Egyesült Államok megalakulásáról szóló törvény
- **1781. október 19.** Washington győzelme Yorktownnál
- **1783. szeptember 3.** Párizsi béke. A brit kormány elismerte az Egyesült Államok függetlenségét
- **1803** Az egyesült Államok megvásárolja Louisianát a napóleoni Franciaországtól
- **1804. január 1.** Jacques Dessalines kikiáltja Haiti függetlenségét. Létrejön az első önálló afroamerikai köztársaság
- **1808** A rabszolga-behozatal betiltása
- **1812–1814** Brit–amerikai háború
- **1819. augusztus 7.** Simon Bolívar Boyacánál döntő vereséget mér a spanyolokra
- **1820** Missouri kompromisszum. Betiltják a rabszolgaságot az északi szélesség 39° 30'-től északra fekvő területeken
- **1821. július 28.** José de San Martín elfoglalja Limát, ahol kikiáltják Peru függetlenségét
- **1822. július 26–27.** Simón Bolívar és José de San Martín titkos tárgyalása Guayaquilban
- **1823. december 2.** A Monroe-elv megfogalmazása: Amerika az amerikaiaké

Külpolitikai téren az Egyesült Államok meglehetősen passzív maradt az 1812–15-ös háború után. Amikor Spanyolország függetlenné váló gyarmatait visszafoglalására törekedett, James Monroe elnök 1823-ban közzétett egy nyilatkozatot. Ez volt a híres Monroe-elv, amely kimondta, hogy „az amerikai kontinenseket ezután nem tekintik európai hatalmak által gyarmatosítható területnek”. A nyilatkozat közvetlen hatása csekély volt, Spanyolországot a brit flottával támogatott brit diplomácia tartotta vissza a latin-amerikai beavatkozástól, nem Monroe fellépése. A Monroe-elvet csak az 1840-es évektől nyilvánították az amerikai külpolitika egyik alaptézisévé.

Terjeszkedés nyugat felé

A területi terjeszkedés egyre népszerűbbé vált, a telepesek egyre nagyobb számban vándoroltak nyugat felé. Az 1840-es évekre már azt hirdették a lapok, hogy az amerikai népnek „nyilvánvaló elrendelése” (Manifest Destiny), hogy az egész kontinenst birtokba vegye. Ebben szerepet játszott mind a vállalkozók mohósága, mind a középrétegek társadalmi felemelkedésre irányuló vágya (nyugaton könnyebb volt földet, hivatalt, jó állást szerezni), de egy sajátos idealizmus is: az amerikai nép őszintén hitte, hogy az ő társadalmi és politikai berendezkedése a legjobb, ezért azt terjesztenie kell.

Az első lépést Thomas Jefferson kormányzata tette meg. Bonaparte Napó-

leon a konzulátus idején megszerezte Spanyolországtól a Mississippi és a Sziklás-hegység közti területet, amelyet Louisianának neveztek. Mivel rájött, hogy az Angliával kiújuló háború során nem fogja tudni megvédelmezni, 1803-ban 15 millió dollárért eladta az Egyesült Államoknak. Floridát Spanyolországtól vásárolták meg (1819), az Alaszka és Kalifornia közötti óriási területet, Oregont pedig a britekkel kötött szerződésben a korábbi kanadai-amerikai határvonal meghosszabbításával kettéosztották (1846).

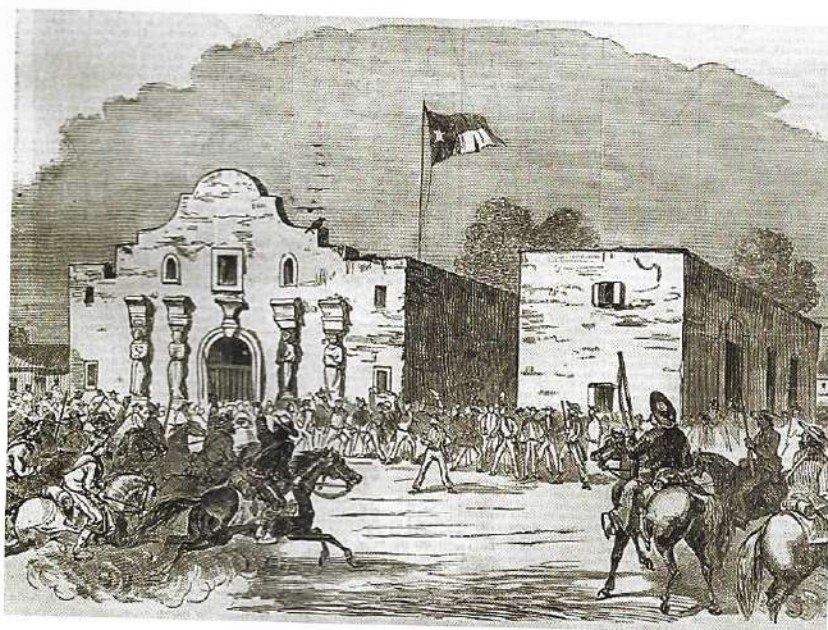
Texas megszerzése már bonyolultabb volt. A mexikói uralom alatti területre az 1820-as évektől egyre több amerikai költözött át, s mivel nem voltak hajlandók engedelmessé válni a centralizált mexikói kormányzat parancsainak, 1836-ban kimondták Texas függetlenségét. Santa Anna mexikói elnök hadsereget indított a felkelők ellen, de a San Jacintó-i csatában (április 21.) vereséget szenvedett Sam Houston seregétől. Az amerikai kormányzat egy ideig nem akarta kiélezní az északi és déli államok ellentétét a hatalmas területű, rabszolgatartó Texas bekebelezésével. Csak az 1840-es években vált olyan népszerűvé a területi terjeszkedés programja, hogy a Kongresszus határozatával Texast 1845-ben az Egyesült Államokhoz csatolták.

Mexikó ezt természetesen nem ismerte el. James K. Polk elnök kormányzata pedig mindenképpen meg akarta szerezni a csendes-óceáni kereskede-

UNCLE SAM

Egy másik nemzeti jelkép is az 1812–15-ös amerikai-brit háborúban született meg: Samu bácsi. Ezt az Egyesült Államokat jelképező allegorikus figurát a plakátokon vagy karikatúrákon magas, kecskeszakállas, cilindert, csíkos nadrágot és csillogos frakkot viselő férfiként szokták ábrázolni. A hadsereg számára szállított húsról a U. S. betűket bélyegezték a United States (Egyesült Államok) rövidítéseként, és a tréfás kedvű katonák szerint e két betű Samuel Wilson New York államban tevékenykedő vállalkozóra, Samu bácsira utal, aki a húst küldte.

ALAMO

Texas számtalan jelképpel gazdagította az amerikai nemzeti hagyományt. Ilyen a San Antonio városában lévő egykori missziós épület, az Alamo. A függetlenség kikiáltása után valamivel kevesebb mint 200 texasi erődde alakította át, és itt várta be Santa Anna mexikói elnök kb. 4000 fős hadseregét. William Travis, James Bowie és Davy Crockett vezetésével 13 napig kitartottak, amíg 1836. március 6-án valamennyiüket le nem mészárolták. A texasiak hadserege Sam Houston vezetésével maga után csalta Santa Anna hadseregét, majd a San Jacinto folyónál április 21-én „Emlékezzetek Alamóra!” csatakiáltással elsőprő győzelmet aratott felette.